

‘शाम्या, अरे वाईट बातमी आहे. गेल्या घटक चाचणीत तुला भोपळा मिळाला होता भोपळा...! पण यावेळी भोपळा फोडलास लेका, चक्क सात मार्क, तीस पैकी..!’

शाम्या एकदमच हिरमुसला. यावेळी त्यानं मन लावून अभ्यास केला होता. शाळा सुटल्यावर तो तासभर बिडवे सरांकडे थांबून न जमणारी गणितं समजून घेत होता. शून्यावरून सातवर तो आला होता; पण ती वर्ग समीकरणं आणि एक सामाईक समीकरणं त्याला अजूनही छळत होती.

सर म्हणायचे, “काळजी करू नको शाम्या SS, ये गणित कौनसी बडी बात है.. हा ओढा ही आपण पोहून जाऊ.” मग त्याला अभ्यास करायला हुरूप येई. शाम्या रोज शेतातल्या कामात वडिलांना मदत करत होता. चार-पाच कि.मी. सायकलिंग करत शाळेत येत असे; आणि तरीही न दमता बिडवे सरांसोबत गणिताचा पाठलागही करत असे.

खरं तर, त्याचं नाव ‘शामसुंदर महिपती लोंढे’ पण सगळे त्याला ‘शाम्या’ म्हणूनच हाक मारायचे.

दोस्तानो, परीक्षेत उत्तम गुण मिळवणारी किंवा अवघड गणितं पटापटा सोडवता येणारी मुलं खूप हुशार असं सर्वसाधारणपणे आपल्याला वाटत असतं; पण बऱ्याच वेळा असं लक्षात येतं की, काहीना परीक्षेत उत्तम गुण मिळालेले नसतात; पण त्यांच्या रोजच्या जगण्यातील समस्या ते चुटकीसरशी सोडवू शकतात. अशा मुलांचं पुढे काय होतं?

वाचा या कथेतून...!

बिडवे सरांनी पुढचा पेपर घेतला.

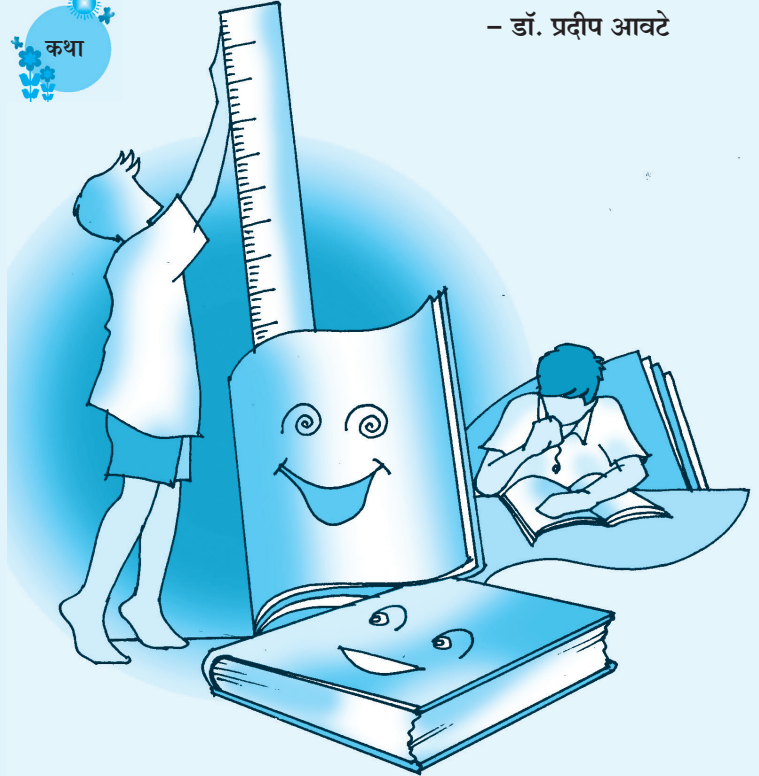
“निलेश रत्नाकर खाटमोडे... तीस पैकी तीस गुण.”

निलेश शाम्याच्या शेजारीच

बसला होता. त्याने मोठ्या रुबाबात सरांकडे जाऊन आपला पेपर घेतला आणि तोऱ्यातच शाम्याच्या शेजारी येऊन बसला. त्याने मुद्दाम शाम्याच्या पेपरकडे नजर टाकली आणि

फूटपट्टी

– डॉ. प्रदीप आवटे

ऐल तटावर पैल तटावर, हिरवाळी घेऊन। निळासावळा झरा वाहतो, बेटाबेटातून॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. मिलिंद संत, संतुल, पुणे
> श्री. विनय गडीकर, पुणे

> श्री. अनिल नेसरी, भूगाव, पुणे > श्री. श्रीपाद कुलकर्णी, नाशिक
> श्रीमती आरती अजित पटवर्धन, पुणे > श्री. शशांक चांदोरकर, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर वैशाख, शके १९४५

खिजवत म्हणाला, “अरे वो सत्ते पे सत्ता... कैसा है हमारा पत्ता...! तीस पैकी तीस.. अन् तू भोपळा खिस..!”

शाम्याला खूप कसेतरी वाटले. निराश होऊन तो खिडकीतून बाहेर पाहू लागला. सारं आभाळ काळवंडलं होतं. दोन दिवसांपासून पाऊस सुरूच होता. गारठा जाणवत होता. समोरच्या भिंतीवर शाळेचा खूप जुना, पुसट झालेला बोर्ड लटकलेला दिसत होता. ‘नेताजी सुभाष विद्यालय.’ गावातल्या लोकांनी वीसेक वर्षांपूर्वी सुरू केलेली शाळा; पण शाळेला स्वतःची इमारत नव्हती. खंडेराव पाटलांच्या जुन्या कौलारू घरात शाम्याचा नववीचा वर्ग भरत होता.

समोरची सारी झाडे पावसाने ओलीचिंब झाली होती आणि पंख दुमडून बसलेल्या पाखरासारखी आपापली पानं मिटून बसली होती. शाम्याला आपणही आतून गारठलो आहोत, असं वाटू लागलं. निलेशने चिडवल्यामुळे तो अजून खट्टू झाला होता.

निलेश शाम्याला काही तरी चिडवतो आहे, हे बिडवे सरांच्या लक्षात आलं.

“निलगाय, काय चाललंय तुझं? शाम्याला काय खिसायला सांगतोयस?” सरांनी जरा दरडावतच विचारलं.

“भोपळा...!!!” मागच्या बाकावरल्या गणपतनं मोठ्यानं सांगितलं आणि सगळा वर्ग ढगांच्या गडगडाटासारखा हसला.

बिडवे सर गंभीर झाले. त्यांनी हातातील पेपर बाजूला ठेवले.

“निलगाय, तू अभ्यासात वर्गात पहिला आला आहेस आणि त्याचा आम्हा सर्वांना अभिमानच आहे; पण वेड्या, त्याचा गर्व करू नकोस,” बोलता बोलता बिडवे सर निलेशच्या जवळ आले होते.

परत फळ्याकडे जाता- जाता ते म्हणाले, “अरे, आपल्याला परीक्षेत जास्त गुण मिळतात, याचा अर्थ काय होतो?” त्यांनी पुन्हा गणपतकडे बोट केले.

“सर, याचा अर्थ आपण हुशार आहोत, आपल्याला चांगली बुद्धी आहे,” गणपत म्हणाला.

“अरे, पण या बुद्धिमत्तेचे अनेक भाग आहेत. ते सारे या परीक्षेतून कळतात का?”

सर काय बोलताहेत ते मुलांना नीट कळत नव्हतं.

“अरे, हा आपला संजय,” सरांनी पुढच्या रांगेत बसलेल्या संजयच्या खांद्यावर हात ठेवला, “कसा खणखणीत आवाजात पवाडा गातो. त्याचं या परीक्षेत मोजमाप करता येतं का?”

“नाही SS”, मुलं मोठ्यानं म्हणाली खरी; पण पवाडा गाण्याचा आणि परीक्षेचा काय संबंध, असं मोठ्ठं प्रश्नचिन्ह त्यांच्या चेहऱ्यावर दिसत होतं.

“अरे, ही बुद्धिमत्ता म्हणजे केवळ परीक्षेतील गुण नव्हेत. बुद्धिमत्ता म्हणजे आपल्या भवतालाशी, परिस्थितीशी जुळवून घेण्याची क्षमता,” आता मुलं पुरती गोंधळली.

“तुम्ही सगळ्यांनी सरडा नक्कीच बघितला असेल तो काय करतो, आपल्या भवतालानुसार आपला रंग बदलतो; पण प्रत्येकवेळी नुसतं परिस्थितीनुसार स्वतःत बदल करून चालत नाही. कधी-कधी परिस्थितीवर कुरघोडी करायची पण तयारी करावी लागते,” सर म्हणाले.

“म्हणजे कसं सर?”

माहिती मिळवा : भौगोलिक वैशिष्ट्ये - चीर बती (गुजरात-कच्छ) गूढ रहस्यमय नाचणारे दिव्यांचे झोत.

वार्षिक देणगीदार - > श्रीमती रंजना कुलकर्णी, सातारा > श्री. अभिजित लिमये

> श्री. विक्रम कामटे, पुणे

> श्री. मिलिंद बर्वे, पुणे

> श्री. प्रशांत माने, पुणे

> सौ. सायली मुळचे

छात्र प्रबोधन : सौर वैशाख, शके १९४५

भागवतने विचारलं.

“अरे, परवा गावच्या ओढ्याला पाणी आलं होतं, तेव्हा आपला शाम्या कसा आला शाळेत?” सरांनी विचारलं.

“डोक्याला कापडं - दप्तर गुंडाळून पोहत आला की नाही पठ्ठ्याSS,” सरांनीच उत्तरही दिलं.

“अरे, ही सुद्धा बुद्धिमत्ताच आहे. कोणत्याही अडचणीवर कल्पकतेनं मात करणं म्हणजे बुद्धिमत्ता..!”

मुलांना आता थोडं थोडं कळायला लागलं होतं.

“शाळेतली परीक्षा कधीतरीच असते; पण रोजच आपली परीक्षा सुरू असते आणि या रोजच्या परीक्षेत पर्याय नसतात. ‘खालील पैकी कोणतेही पाच प्रश्न सोडवा,’ असं काही नसतं बरं का या रोजच्या परीक्षेत..! घरात आई आजारी असेल; तर तिचं दुखलं खुपलंही बघावं लागतं, धाकट्या बहिणीची वेणीफणीही करावी लागते, शाळेत सांगितलेला गृहपाठही पूर्ण करावा लागतो आणि एवढं सारं करून वेळेत शाळाही गाठावी लागते. ‘यांपैकी कोणतीही दोन

कामं करा,’ असं म्हणून चालत नाही. बरोबर आहे की नाही, संगूताई?” बिडवे सर संगीताला उद्देशून म्हणाले.

सर एवढं छान बोलत होते; पण निलेश मात्र फुरंगटून बसला होता. त्याला काही सरांचं म्हणणं पटत नव्हतं. लागोपाठ दुसऱ्या परीक्षेत पैकीच्या पैकी गुण मिळाल्याने तो जाम खूष होता.

“थोडक्यात काय मुलांनो, आपल्या बुद्धिमत्तेचे अनेक पैलू आहेत आणि हो, त्यांचं मोजमाप करायची फुटपट्टी पण वेगळी! शाळेत घेतल्या

जाणाऱ्या परीक्षेत या सगळ्याच हुशारीचं मोजमाप करता येत नाही.”

सर मुलांशी बोलत असतानाच कौलारातून काही तरी खाली पडले; तेच नेमके निलेशच्या पुढ्यात! धप्पकन् आवाज आला.

“सर... स्स्साप SSS,” निलेशची बोंबडीच वळली.

त्याच्या समोर पाच-सहा फूट लांब साप वेटोळे घालून पडला होता. त्याचा गणिताचा पेपर बाकावरून खाली पडला होता.

बिडवे सरही घाबरून

आनंदी-आनंद गडे, इकडे, तिकडे चोहिकडे। वरतीखाली मोद भरे, वायुसंगे मोद फिरे॥

वार्षिक देणगीदार - > श्री. सचिन गाडगीळ, पुणे
> श्री. श्रीकृष्ण करंदीकर

> श्री. समीर गांधी, बेंगळुरू
> श्री. अजय फाटक, पुणे

> श्री. ओंकार चांदोरकर
> श्री. अरविंद परांजपे, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर वैशाख, शके १९४५

गेले. पुढच्या बाकावरील मुलं-मुली काही कळायच्या आत वर्गाबाहेर पळाली होती. आणि निलेशच्या बाकाजवळ असलेल्या खिडकीतून घडत असलेला प्रकार पाहत होती.

तेवढ्यात सापानं हालचाल केली आणि आपला डोक्याकडील भाग उचलून इकडे तिकडे पाहिलं.

“नागSSS,” खिडकीत उभ्या असलेल्या मुलींपैकी कोणीतरी घाबरून ओरडलं.

निलेश आपल्या बाकाशेजारी घामाघूम होऊन उभा होता.

नववीच्या वर्गात जनावर निघालंय, ही बातमी तोवर रस्त्यावर जाऊन पोहचली आणि आजूबाजूच्या बघ्यांनी खिडकीत गर्दी केली.

“ह्ये बघताय काय मर्दानू, एक निबार काठी आणा. एका घावात उताणा करतू ह्येला,” शाळेचा शिपाई हनम्या म्हणाला.

“थांबा,” शाम्या जोरात ओरडला. शाम्याने एकवेळ सापाकडे बारकाईने पाहिलं आणि कोणाला काही कळायच्या आत तो पुढे सरसावला आणि डोळ्याचे पाते लवते ना लवते तोच त्याने साप

आपल्या हातात पकडला.

“अरे शाम्याSSS,” बिडवे सर घाबरे-घुबरे झाले होते, “अरे, काय करतोस? विषारी असेल तो...”

शाम्या वर्गाच्या पुढल्या बाजूला गेला आणि आपण पकडलेला साप सगळ्यांना दाखवत म्हणाला, “घाबरू नका धामण हाय ही! नागासारखी दिसते; पण बिनविषारी हाय...!”

“अरे, पण पकडलीस कशाला? मारून टाक तिला,” गर्दीतील कुणीतरी म्हणालं.

“अरे, मारता कशापायी? साप शेतकऱ्याचा खरा मित्र हाय. आरं, ही एक धामण वर्षाला साठ- सत्तर उंदरं खातीया,” शाम्या पोटतिडिकीनं म्हणाला.

“अरे, पण तुला कसं कळलं ही धामण आहे म्हणून?” बिडवे सर अजूनही धक्क्यातून बाहेर आले नव्हते.

“सर, आमच्या वस्तीवर सारखं साप निघत्यात. देलवडीच्या खान चाच्याचा ‘अशर’ हाय ना, तो सर्पमित्र म्हणून काम करतू. त्यानं आमच्या वस्तीवरल्या काही पोरांचं ट्रेनिंग घेतलंय. आता

आम्हाला ‘सर्पमित्र’ म्हणून ओळखपत्र बी मिळणार हाय. या सापाचं टोकदार शेपूट आन् छोटंसं तोंड बघून ही धामण हाय, हे माज्या तवाच ध्यानात आलं,” शाम्या उत्साहानं सांगत होता.

“बाप रे! पण चांगली सात-आठ फूट लांबी असेल रे हिची?” बिडवे सर म्हणाले.

“आता याची नेमकी लांबी मोजायला फूटपट्टी कुठून आणायची सर?” मुलांपैकी कुणीतरी बोललं. त्या तशा वातावरणातही थोडासा हशा पिकला आणि जवळच उभ्या असलेल्या निलेशला गणपत म्हणाला, “या शाम्यासाठी सुद्धा नवी फूटपट्टी आणावी लागेल.!!”

निलेशने पाहिलं, चुरगाळलेल्या अवस्थेत त्याचा गणिताचा पेपर बाकाखाली पडला होता!

– डॉ. प्रदीप आवटे
सी-५८, सोबा पार्क
वृंदावन गेट क्र. २, गुरुगणेशनगर,
कोथरुड, पुणे 411038

नक्की ऐका – विज्ञानकथा

‘गंध फुलांचा
गेला सांगून’
लेखन-वाचनस्वर
क्षितिज देसाई

माहिती मिळवा : भौगोलिक वैशिष्ट्ये - व्हॅली ऑफ फ्लॉवर्स (उत्तराखंड-चमोली) - मनमोहक फुलांनी नटलेली दरी.

वार्षिक देणगीदार - > सौ. शशिकला उपाध्ये, चंद्रकला प्रकाशन, पुणे > सौ. सुनिता जयंत देगावकर, पुणे > श्री. अमित गट्टे, पुणे
> डॉ. गीतांजली व डॉ. सिद्धार्थ पटवर्धन > सौ. नंदिता गाडगीळ, पुणे > एक हितचिंतक, पुणे

छात्र प्रबोधन : सौर वैशाख, शके १९४५

